

ІВАН БОГУН

На тім полі, на Зборовім,
Чорна галч в'ється,
Ой там Богун молодецький
Міцно з ворогами б'ється.

Протягом багатовікової історії український нарід завжди чинив упертий опір численним спробам чужоземних загарбників захопити його землю, впрягти в ярмо його синів. Боротьба наших дідів за волю батьківщини була важкою, в ній наклали головою кращі сини України, але наш нарід ніколи не зневірився, а боровся до кінця і йшов на всі жертви.

У цій боротьбі український нарід висунув і виховав багатьох талановитих військових ватажків. Їм не відомі імена Богдана Хмельницького, Івана Богуна, Максима Кривоноса, Івана Мазепи, Павла Полуботка? Ми свято шануємо їх пам'ять. Про них співають невмирущих пісень кобзарі, легенди про їх славетні діла слухають гарячі серцем юнаки і юнки, з покоління в покоління передають, як вони боронили честь і славу вітчизни.

У 1648—1654 р.р. тривала визвольна війна проти панування польської шляхти на Україні. Увесь український нарід, очолюваний видатним державним діячем і полководцем гетьманом Богданом Хмельницьким, узявся до зброї. Найближчим помічником гетьмана був вінницький полковник Іван Богун, досвідчений і надзвичайно енергійний військовий ватажок, неперевершений майстер козацької війни. Своім розумом, завзяттям і військовим хистом полковник Богун належав до найвидатніших діячів плеяди Б. Хмельницького. Його ім'я було грозою для ворогів України. Недарма коронний гетьман (головний командувач військом Речі Посполитої) при переговорах із Хмельницьким не раз ставив умовою миру видачу полякам Богуна.

У квітні 1648 року польське військо почало наступ на Запорозьку Січ, щоб погромити там повстанців і не дати їм з'єднатися з повстанцями Подніпров'я. 6 травня на Жовтих Водах Хмельницький погромив передовий польський загін під командою Стефана Потоцького та Шемберга. За 10 днів нова перемога під Корсунем відкрила славою козацьку зброю. Під Корсунем українське військо розгромило доценту головну шляхетську армію на чолі з гетьманами Миколою Потоцьким і Каліновським. Ці перемоги мали велике значення для визвольної війни 1648—1654 років, вони були початком визволення України з польської неволі. Після Жовтих Вод і Корсуня по всій Україні пролунала слава про Івана Богуна, сміливого й вигадливого на всякі військові хитрощі полковника.

Влітку 1649 року на Україні знову розгорілася війна. У липні козацькі сили обложили в Збаражі панське військо Яреми Вишневецького, на допомогу якому поспішав із армією польський король Ян Казімір. Щоб не допустити об'єднання ворожих сил, Хмельницький вирушив назустріч королю, залишивши під Збаражем тільки загін для нагляду за обложеними.

Зустріч із королем сталася біля Зборова. У перший день бою перевага була на боці українського війська. Польські пани, бачачи, що наступного дня їх чекає розгром, підкупили кримського хана Іслам-Гірея зрадити свого спільника Хмельницького. Це примусило гетьмана України припинити бій і укласти з поляками

27 лютого 1664 був на смерть закатований поляками славетний борець за щастя і волю українського народу Іван Богун. З нагоди дня смерті його вміщуємо цю статтю...

мир, відомий під назвою Зборівського. У цій битві знову відзначився своєю особистою хоробрістю і вмілим маневруванням Іван Богун.

Широкої слави, любові серед народу набув Іван Богун у 1651 році своєю обороною Вінниці. Не оголошуючи війни, в лютому загони Каліновського вдерлися на Україну. Погромивши нечисленні частини полковника Нечая, що стояли на Поділлі, в містечку Красному, поляки рушили на Вінницю, огнем і мечем караючи українське населення.

В особі Івана Богуна поляки зустріли сильного противника. Під самою Вінницею Богун дав бій. У перші ж хвилини бою його козаки, здавалося, не витримали натиску польських гусарів і в паніці кинулись тікати через річку Буг. Втеча козаків була удаваною, це була військова хитрість. Ще напередодні Богун наказав зробити на кризі ополонки й притрусити їх соломомою та снігом, щоб вони були непомітні. Польські гусари зопалу налетіли на проруби, і чимало з них пішло під лід, а багатьох порубали богунці.

Незабаром головні сили Каліновського обложили Вінницю. Богун вміло організував оборону міста силами зменшки козаків та міщан. По три, по п'ять разів на день маленька залога відбивала ворожі штурми, і щоразу на валах був полковник. Він кидався в найнебезпечніші місця бою, в найжорстокішу січу. Облога Вінниці тривала до 11 березня, коли на допомогу козакам надійшли загони уманського полковника Глуха і полтавського Пушкаря.

Рятуючись, частини Каліновського мусіли спішно тікати на Бар, звідти на Ямпіль і Кам'янець—свій опорний пункт, а потім на Сокаль, де стояв з великим військом король Ян Казімір. Залишивши у Вінниці невелику залогу, Богун невпинно переслідував ворога, який звивався гадюкою, щоб уникнути розгрому. Богун ловив ляхів на Жванчику, на переправі. Бив їх на річці Чечлаві. Брав у полон на Сереті. Топив на Стрипі. Втративши майже половину своїх вояків, Каліновський приєднався до короля.

В червні 1651 року сталася битва під Берестечком, на Волині. Перші два дні перемога була на боці союзного козацько-татарського війська. В рішучу хвилину хан знову зрадив козаків, покинувши з своєю ордою поле бою і затримавши у себе на якийсь час Хмельницького.

Залишене без гетьмана українське військо перейшло до оборони. З трьох боків козацький табір був оточений поляками, а четвертим упривався в багністі береги річки Пляшової. Назначним (тимчасовим) гетьманом був обраний Богун. Він вирішив вивести військо з табору. Удаючи, що збирається пробитися через розташування ворога, він помостив через болота гатки з возів, наметів, кіньської зброї, кожухів. Уночі більша частина обложених вирвалася з табору. Так майстерність Богуна допомогла козакам вийти із скрути.

У 1653 році на Брацлавщину вдерся з ордою шляхти один із кращих полководців тодіш-

ньої Польщі Чарнецький. Його льозунгом було винищення українського селянства, що вийшло з послуху панам. Шляхта перетворила на руїни Самгородок, Брацлав, Липовець, Линці, а їхніх жителів перебила. Проти Чарнецького був виражений козацький загін на чолі з Богунем. Під Манастирищем, на Поділлі, зустрілись обидва війська. Битва тривала кілька днів. Нарешті, Богун рішив удатися до хитрощів. Передгнучи частину своїх вояків у татарський одяг, він заслав їх у тил полякам. У вирішальний момент його богунці несподівано вдарили на ворога з тилу. Кидаючи свою валку, поранених і хворих, тікали ляхи з-під Манастирища.

Як відомо, частина козацької старшини була незадоволена результатами Переяславської ради 1654 року, передбачаючи лихо в підкоренні України російському самодержавству. Деякі полковники—уманський Глух, паволоцький Суличич не присягнули московському цареві Олексію Михайловичу. Не присягнув тоді цареві й Іван Богун.

Польський уряд намагався шукати опори серед старшини, незадоволеної союзом між Україною та Московською державою. В особі Богуна польський уряд сподівався тепер мати спільника. Щоб перетягти надзвичайно популярного в народі вінницького полковника на свій бік, для переговорів з Богунем поляки посилають шляхтича Олексія. Польський уряд обіцяє Богуну гетьманську булаву і надає право вибирати собі будь-яке староство на Україні.

Але Богун, героїчний син українського народу, горів ненавистю до польської шляхти і ганебної пропозиції не прийняв. Він не став зрадником. Гетьман Потоцький, втративши надію на зраду Богуна, розпочав воєнні дії на Брацлавщині. Населення чинило запеклий опір загарбникам, що руйнували міста й села. Не змігши взяти Брацлав, Потоцький вирушив на Умань. Тут Богун, маючи тільки 15 тисяч війська, завзято боронив місто й примусив поляків відступити. Діставши допомогу від гетьмана, Богун перейшов у наступ і гнав ворогів аж до Межибожа. У боротьбі з польськими загарбниками Богун знову проявив себе прекрасним досвідченим стратегом.

Мужність і хоробрість Богуна викликала подив. Сповідання про його подвиги хвилюють нас і тепер. Дії Богуна у війні 1648—1654 років визначають його, як славетну людину свого часу. Він стає перед нами як палкий український патріот, видатний організатор і талановитий військовий ватажок. Треба було мати виняткові здібності, щоб з невідготованої селянської маси створити міцні бойові одиниці і бити польське військо.

Богун відзначається не тільки як організатор, він привертає нашу увагу і як тактик, який завжди глибоко і тонко оцінює обставини, застосовує добре продумані маневри, використовує слабкі сторони противника. Всі дії Богуна на полі бою позначаються продуманістю, зважанням на особливості часу, місця і людей. Його перемоги були підготовані досвідом полководця. Недивно, що ім'я Богуна приміло тоді по всій Україні і Польщі. Недарма український нарід ще й тепер оспівує у піснях славетного героя, свого вірного сина Івана Богуна, видатного діяча визвольної війни 1648—1654 років.

ВІКТОР ЦАРИННИК.